

Maahanmuuttajat, uskonto ja Suomi

Tuomas Martikainen

Johdanto

Kansainvälinen muuttoliike on tärkeä osa suomalaista elämää niin historiallisena kuin nykypäivänkin ilmiönä. Suomesta on 1980-luvulta lähtien tullut maahanmuuttomaa, eli maahan muuttaa enemmän väkeä kuin täältä lähtee muualle (Tilastokeskus 2001). Tähän ilmiöön liittyviä asioita käsitellään usein uutena tilanteena, mutta historiallisessa tarkastelussa paljastuu moninainen kuva rajat ylittävstä ihmisten liikkeestä, eikä Suomi ole suinkaan ollut siinä ainoastaan luovuttavana osapuolena. Toki suomalaiset ovat suunnanneet suuremman määrän ulkomaille kuin mitä tänne on tultu, mutta maahamme kohdistuvalla siirtolaisuudella on siitä huolimatta pitkät perinteet. Jo keskiajalla Suomen harvoissa kaupungeissa saksalaisilla oli tärkeä rooli porvariston ja käsityöläisten parissa, eikä maan teollistuminenkaan olisi lähtenyt käyntiin ilman ulkopuolista tukea (Joronen, Pajarinen & Ylä-Anttila 2000).

Nyky-Suomi on saanut kasvaneen maahanmuuton myötä uuden epiteetin: ”monikulttuurinen” (esim. Liebkind (toim.) 2000).

Tuomas Martikainen, FT, tutkija, Åbo Akademi, Religionsvetenskap.

Tämän vastakohta on ”monokulttuurinen”, jonka taustalta löytyy ajatus Suomesta erityisen homogeenisenä eli samankaltaisena tai yhtenäiskulttuurisena alueena. Vertailukohtia nykyhetkeen löytyy myös historiasta, sillä aikaisemminkin on pohdittu, ja oltu huolissaan, kulttuurisen yhtenäisyyden murtumisesta. Tosin ajallisesti tämä murtuminen sijoitetaan useimmiten 1800-luvun loppuun tai toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, mutta myös aivan viimeaikaisiin kehityskuluihin. 1800-luvun lopulla natisi säätyläisyhteiskunta ja silloin myös luotiin modernin kansallisvaltion rakenteita mm. eriyttämällä toisistaan kirkko, kunta ja koulutus (Kolbe ja Nevanlinna 2003). 1950- ja 60-luvuilla kansa vaelsi kaupunkeihin ja perinteisen maaseutuyhteisön koettiin joutuneen niin uhanalaiseksi, että jo 1970-luvulla pyrittiin kylätoimintaa elvyttämään perustamalla kylätoimikuntia. Tänä päivänä haasteita tuovat somalit ja islam, jotka eivät monien mielestä sovi Suomeen, vaikka globaalit osaajat ovatkin tervetulleita (Sakaranaho ja Pesonen 1999). Osaltaan näissä keskusteluissa lienee kyse näkökulmasta ja siitä, mitä milloinkin halutaan korostaa, mutta toisaalta niissä paljastuu myös mielen-

kiintoisia piirteitä suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulloinkin ajan-kohtaisista asioista.

Tämän artikkelin aiheena on 1990-luvulla kasvanut maahanmuutto, sen mukanaan tuomat muutokset ja osin myös aiheesta käyty julkinen keskustelu. Näkökulman rajaan maahanmuuttajien uskonnolliseen toimintaan ja erityisesti uskonnollisiin organisaatioihin. Uskonnolliset yhteisöt eivät toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ole juurikaan olleet laajamittaisen, länsimaisen yhteiskuntatieteellisen kiinnostuksen kohteena, mutta 1980-luvulta lähtien niistä on kirjoitettu kasvavassa määrin myös uskontososio-logien piirin ulkopuolella. Samuel Huntingtonin (1996) teesi siviilisaatioiden törmäyksestä lienee näistä tunnetuin. Tähän on kaksi keskeistä syytä. Ensinnäkin poliittisen uskonnon esiinmarssi, jonka keskeisinä symboleina toimivat Iranin islamilainen vallankumous vuonna 1979, Salman Rushdien Saatanalliset säkeet -kirjan nostama kohu vuonna 1989 sekä New Yorkiin ja Washingtoniin kohdistetut Al-Qaidan terrori-iskut syyskuussa 2001. Kaikkia näitä yhdistää uskonnon vahva tunkeutuminen julkisen alueelle, ja siihen liittyvä kansainväliset mittasuhteet omaava poliittisen voiman osoitta-

minen (Archer 2004, Beyer 1994). Toiseksi käytännöllisesti katsoen kaikkien länsimaiden sisäinen uskonnollinen kirjo on kasvanut kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena (Davie 2000). Sodasta toipuva Eurooppa joutui akuutin työvoimapulan kouriin, jota paikattiin laajamittaisella työvoiman rekrytoinnilla hyvinkin kaukaisista maista. Värväyksen päätyttyä öljykriisiin 1970-luvun alussa siirtotyöläisten sijaan pakolaisten määrä kasvoi nopeasti. Myös valtaosa pakolaisista tuli Euroopan ulkopuolelta. Esimerkiksi keskustelut kunniamurhasta, naisten oikeudesta käyttää tai olla käyttämättä uskonnollista vaatetusta sekä lasten kasvatukseen liittyvät kysymykset ovat tuoneet uskonnon osana kulttuurista tai etnistä taustaa osaksi arkipäivän elämää eripuolilla länsimaita. Valtaosa näistä kysymyksistä liitetään islamiin, vaikka ne koskettavat myös muita uskonnollisia perinteitä (Forsander 2002, Sakaranaho ja Pesonen 1999, Martikainen 2004).

Tämä yleinen asetelma toimii siis tämän pohdinnan taustalla. Tarkemmin määrittelen tehtäväni seuraavasti: Aluksi tarkastelen maahanmuuttajien uskonnollista elämää nykytiedon valossa sekä erityisesti sen ja suomalaisen yhteiskunnan kohtaamista. Käsiteltäviä kysymyksiä ovat: Mitä tiedämme maahanmuuttajien uskonnollisesta elämästä? Mitä maahanmuuttajien uskonnollinen organisoituminen ja uskonnon opetus kouluissa kertoo suomalaisen yhteiskunnan tavasta kohdata erilaisuutta? Aivan lopuksi pohdin lyhyesti minkäläisten haasteiden edessä tämän aihepiirin parissa

tultaneen painimaan lähitulevaisuudessa.

Maahanmuuttajat ja uskonto

Maahanmuuttajien uskonnollisen elämän tutkimuksella on toistaiseksi ollut melko perifeerinen osa suomalaisessa uskonnontutkimuksessa. Varhaisemmista ryhmistä lähinnä juutalaiset (Lundgren 2002), tataarimuslimit (Leitzinger 1996) sekä jossakin määrin venäläiset ortodoksit (Repo 1999) ovat olleet laajemman kiinnostuksen kohteita, mutta oikeastaan vasta 1990-luvun maahanmuutto ja etenkin muslimit ovat herättäneet laajempaa kiinnostusta aiheeseen (Martikainen 2000, Sakaranaho ja Pesonen 1999, Tiilikainen 2003). Vaikka maahanmuutto onkin ollut tavallaan melko pienimuotoista nykyiseen verrattuna, niin siitä huolimatta Suomeen keskittynyt uskonnontutkimus ei ole pysynyt nostamaan näitä teemoja kovinkaan laajamittaisesti esille (keskustelua aiheesta, Martikainen 2004: 16-23). Puutteellisesta tutkimuksen tilasta johtuen Suomen maahanmuuttajaväestön uskonnollisesta elämästä ei ole mahdollista esittää kovin pitkälle meneviä huomioita. Seuraavaksi aihetta tarkastellaan saatavilla olevien tietojen perusteella ja näin pyrin luomaan kuvaa myös aihepiireistä, jotka kaipaivat tarkempaa huomiota.

Suomen maahanmuuttajaväestön uskonnollista toimintaa ja organisaatioita ei ole toistaiseksi juurikaan tutkittu kansallisella tasolla, eikä perusteellisia tilastollisia katsauksia ole toistaiseksi tehty. Saatavilla olevien tilasto-

tietojen perusteella on kuitenkin mahdollista todeta, että maahanmuuttajat ovat selvästi harvemmin rekisteröityneen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä kuin kantaväestö. Ulkomaan kansalaisista 20 % (21,167), vieraiden kielten puhujista 19 % (21,700) ja ulkomailla syntyneistä 37 % (55,683) oli rekisteröityneitä jäseniä virallisissa uskontokunnissa vuonna 2002.¹ Kun koko maan osalta luku samana vuonna oli 87 %, niin on selvää, että jäsenyydellä mitattuna maahanmuuttajat näyttävät olevan vähäisemmin edustettuina uskontojen piirissä (Tilastokeskus 2003).

Edellinen kuva vaatii vielä hieman täsmennystä, jotta selviää, mitkä kansallisuudet tai kieliryhmät ovat järjestäytyneempiä kuin toiset. Taulukossa 1 on laitettu esille kieliryhmittäinen kuuluminen rekisteröityihin uskonnollisiin yhteisöihin sekä luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon. Siitä selviää, että organisoituneimmat kieliryhmät ovat suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset, eli käytännössä kantaväestö. Ero seuraaviin kieliryhmiin on huomattava, sillä neljännellä sijalla olevat norjankieliset ovat järjestäytymisen asteessa alle puolet kantaväestön tasosta. Yksinkertaistaen taulukon viestin

¹ Virallisella uskontokunnalla viitataan tässä yhteydessä luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon, joilla on oma lainsäädäntö sekä rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin. Näistä on mahdollista saada tilastoituja tietoja. Näiden lisäksi on myös suuri joukko rekisteröityjä yhdistyksiä sekä rekisteröimättömiä yhteisöjä, jotka ovat uskonnollisia, mutta niiden toimintaa ja jäsenistöä ei virallisesti tilastoida.

0-9%	10-19%	20-29%	30-100%
1 % albania	10 % tšekki	25 % espanja	32 % tanska
1 % kurdi	10 % somali	27 % venäjä	36 % saksa
1 % punjabi	10 % urdu	29 % italia	36 % heprea
2 % bengali	14 % turkki	29 % amhara	37 % kreikka
2 % bosnia	15 % bulgaria	29 % romania	37 % tagalog
3 % hindi	15 % ranska		39 % puola
5 % kiina	15 % latvia		41 % norja
7 % liettua	16 % hollanti		88 % suomi
7 % thai	16 % lingala		92 % ruotsi
8 % arabia	17 % unkari		96 % saame
8 % farsi	17 % vietnam		
8 % japani	18 % viro		
9 % serbokroatia	18 % portugali		
9 % tamil	21 % englanti		
	24 % ukraina		

Taulukko 1. Jäsenyys uskonnollisissa yhdyskunnissa kielen mukaan vuonna 2002. Mukaan on otettu kielet, joissa on vähintään 200 sen äidinkielekseen ilmoittanutta (Tilastokeskus 2003).

voisi todeta seuraavasti. Järjestäytyneimpiä ovat protestanttisista (mm. Norja, Saksa ja Tanska) ja katolisista (mm. Puola, Italia, Espanja ja Filippiinit eli tagaloginkieliset) maista tulleet, sekä ylipäänsä kristityt (mm. amharan puhujat Etiopiasta). Muista kuin kristillisistä maista tulleet ovat pääsääntöisesti selvästi harvemmin järjestäytyneitä, paitsi hepreankieliset, jotka ovat juutalaisia. Islamilaisista maista tulleet olivat pääsääntöisesti skaalan alapäässä. Uskonnollisella perinteellä näyttää

siis olevan yhteys järjestäytymisen asteeseen Suomessa.

Seuraavaksi esille nousee kysymys, että mistä uskonnollisista organisaatioista on sitten kyse. Taulukkoon 2 olen koontanut tietoja evankelis-luterilaisen, ortodoksisen ja katolisen kirkon osalta sekä kootusti muiden uskonnollisten yhdyskuntien ja väestörekisterin puolelta. Tilasto näyttää yksiselitteisesti, että noin puolet järjestäytyneistä ulkomaiden kansalaisista ja muiden kuin suomen, ruotsin ja saamen puhujista

ovat luterilaisen kirkon jäseniä. Lisäksi ortodoksinen ja katolinen kirkko ovat saaneet oman osansa maahanmuutosta. Näistä kolmesta ulkomaalaisten ja vieraskielisten suhteellinen osuus on suurin katolisessa kirkossa, jonka jäsenistä yli kolmannes kuuluu muuhun kuin kantaväestöön. Kaikkien muiden yhdyskuntien yhteenlaskettu osuus kokonaismäärästä on varsin pieni. Suuri osa näistä on muslimeja, jotka ovat jäseniä noin 20 eri organisaatiossa (Martikainen 2000). Mukaan on otettu esimerkiksi neljä kieliryhmää, joilla on jossakin mainitussa uskontokunnassa yli 1000 jäsentä. Niiden pohjalta näkee selvästi suuret vaihtelut kieliryhmien välillä, ja kuinka voimakkaasti tietyt ryhmät ovat liittyneet juuri tietyn yhdyskunnan jäseneksi. Tämä viittaa siihen, että Suomessa jatketaan pääsääntöisesti saman uskonnon parissa kuin mitä entisessä kotimaassakin on harjoitettu.

Näin suuret erot kieliryhmien välillä kertovat kuitenkin vain virallisesta jäsenyydestä, eivätkä kovinkaan paljon muusta. Koska mitään systemaattista tutkimusta maahanmuuttajaväestön uskon-

	Ev. lut. kirkko	Ortod. kirkko	Katol. kirkko	Muut uskonnot	Väestörekisteri
Jäsenyys	4,406,594	56,689	7,643	58,604	684,408
Ulkomailla syntyneet	44,934	4,385	3,153	2,359	96,374
Ulkomaan kansalaiset	13,639	3,136	2,033	3,211	82,515
Vieraskieliset	10,595	4,404	3,304	3,397	95,313
Englanti	1,020	33	356	241	6,108
Viro	1,980	70	13	102	9,767
Saksa	1,075	15	176	42	2,294
Venäjä	4,532	3,467	50	853	24,499

Taulukko 2. Jäsenyys uskonnollisissa yhdyskunnissa syntymämaan, kansalaisuuden ja kielen mukaan vuonna 2002 (Tilastokeskus 2003).

nonharjoituksesta tai uskonnon muusta merkityksestä heidän elämässään kansallisella tasolla ei ole tehty, niin seuraavat huomiot perustuvat yksittäisiin tiedonsirpaleisiin sekä omiin kokemuksiini ja tutkimuksiini maahanmuuttajien uskonnollisten yhteisöjen parissa.² Tuore ”Maahanmuuttajien elinolut: venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002” -tutkimus (Pohjanpää, Paananen, Nieminen 2003) antaa kuitenkin hieman jäsenyystilastoista poikkeavan kuvan, joka on käsittäkseni myös realistisempi. Tutkimuksessa tiedusteltiin uskonnon merkitystä työn otsikossa mainituille kieliryhmille ja sen mukaan 98 % somalialaisista (jäsenyys 10 %), 72 % vietnamilaisista (jäsenyys 17 %), 57 % venäläisistä (jäsenyys 27 %) ja 31 % virolaisista (jäsenyys 18 %) vastasi myönteisesti kysymykseen ”Osallistuuko jonkun uskontokunnan toimintaan säännöllisesti tai pitääkö jotain uskontokuntaa muutoin tärkeänä?”. Vaikka tässä esitetyt luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä esim. venäläisten joukossa oli paljon suomenkielisiä, ovat ne kuitenkin suuntaa antavia. Uskonto on tietyillä ryhmillä erittäin merkittävä osa elämää ja joillakin muilla merkittävämpää kuin ainakin jäsenyystilastojen osalta voi päätellä. Tämä on myös oma

² Olen tutkinut maahanmuuttajien uskonnollisia organisaatioita etupäässä Turun kaupungissa vuodesta 1995 lähtien. Muiden paikkakuntien osalta tietoni koskevat lähinnä muslimeita sekä jossakin määrin eri kristillisiä ryhmiä pääkaupunkiseudulla. Aihetta koskevia julkaisujani ovat mm. Martikainen 1996, 2000, 2004.

kenttätöitteni aikana vahvistunut käsitykseni.

Edellisistä havainnoista huolimatta olisi harhaanjohtavaa ajatella, että vain tietyt kirkot ja uskonnolliset yhdyskunnat olisivat saaneet uusia jäseniä maahanmuuton seurauksena. Ainakin Turun osalta tilanne näyttää huomattavasti moninaisemmalta ja tietojeni mukaan tilanne on sama myös muualla Suomessa. Lähes tulkoon kaikki turkulaiset uskonnolliset yhteisöt ovat saaneet jonkin verran uusia jäseniä maahanmuuttajista, joskin vain harva on profiloitunut selkeästi maahanmuuttajaseurakunnaksi (Martikainen 2004). Koska monet Suomessa asuvista maahanmuuttajista ovat naimisissa suomalaisen kanssa, niin ei ole yllättävää, että näitä puolisoita löytyy koko uskonnollisen kentän alueelta. He ovat vain näkymättömissä suuren joukon sisällä ja usein jo suomen kieltä taitavina he eivät edes tarvitse sen enempää huomiota. Nämä ’näkymättömät maahanmuuttajat’ ovat monella muullakin tavoin näkymättömiä kuin uskonnollisissa yhteisöissä. Samalla tavoin myös jyvaskyläläisen sosiologin Miikka Pyykkösen (2003) yhdistystutkimuksissa muut kuin pakolaisryhmät ovat jääneet lähes näkymättömiin.

Uskontojen osalta julkinen puhe kohdistuu käytännössä usein pakolaisiin ja islamiin, sekä ehkä erityisesti somaleihin, jotka ovat saaneet syntipukin roolin kannettavakseen. Tämä kuva on kokonaisuuden osalta yhtä virheellinen yleisessä maahanmuuttajadiskursissakin. Nostamalla esiin kulttuurisen, etnisen ja uskonnollisen toiseuden suurimman erottavan nimittäjän kautta luodaan kuva

kansainvälisten muuttoliikkeiden vaikutuksesta Suomeen tavalla, jossa peilautuvat vastakkain ideaalinen kuva suomalaisesta kulttuurisesta yhteydestä ja vinoutunut, erilaisuutta korostava kuva muukalaisista. Tällainen kuva kertoo huomattavasti enemmän esittäjästä kuin sen kohteesta.

Maahanmuuttajat ja viranomaiset

Viranomaisilla on merkittävä rooli jo heille poliittisesti annettun mandaatin kautta neuvoa ja opastaa maahanmuuttajaväestöä ’maan tavoille’ ja edistää kotoutumista. Viranomaisten toimintaa maahanmuuttajatyössä ei toistaiseksi ole tutkittu kovinkaan laajamittaisesti, mutta joitakin yleisiä ja merkittäviä havaintoja on kuitenkin tehty (esim. Pyykkönen 2003). Ennen siirtymistä varsinaiseen aiheeseen on kuitenkin syytä tehdä eräs tärkeä rajoitus tässä esiteltyyn argumenttiin. Viranomaiset ovat ennen muuta tekemisissä pakolaistaustaisten ryhmien kanssa ja muiden kansallisuuksien osalta muut verkostot näyttävät olevan keskeisempiä. Esimerkiksi avioliiton, opiskelun tai työn kautta maahan tulleilla on huomattava määrä muita tukiresursseja käytössään kuin konkreettisemmin ’juuriltaan tempaistujen’ pakolaisten ja turvapaikan hakijoiden keskuudessa, joilta usein myös puuttuvat suorat yhteydet suomalaiseen kantaväestöön. Vaikuttaakin siltä, että monille pakolaisryhmille omasta etnistä, kansallisesta ja uskonnollisesta ryhmästä tuleekin ensisijainen samaistumisen kohde Suomessa. Tällöin viranomaisten rooliksi jää välittäjänä toimimi-

nen, joka entisestään korostaa heidän asemaansa nimenomaan näiden ihmisten osalta.

Uskonnollinen järjestäytyminen

Uskonnollinen järjestäytyminen on yksi keskeisistä prosesseista, joita maahanmuuttajien uskonnollisen elämän parissa on Suomessa tapahtunut. Kuluneen 15 vuoden aikana maassa onkin perustettu useita kymmeniä uusia uskonnollisia yhteisöjä, joissa maahanmuuttajat ovat keskeisessä roolissa. Suuri osa näistä on ollut islamilaisia, mutta joukossa on myös mm. kristillisiä, buddhalaisia ja muiden uskontojenkin organisaatioita.

Esimerkiksi Turussa on 1980-luvun alusta lähtien perustettu yhteensä kahdeksan uutta uskonnollista organisaatiota, jotka palvelevat uusia maahanmuuttajia. Niistä neljä on islamilaisia, kaksi kristillisiä, yksi buddhalainen ja yksi mandealainen. Näistä kahdeksasta kuusi on järjestäytyneet joko rekisteröidyksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi tai rekisteröityneeksi yhdistykseksi. Näiden ryhmien lisäksi myös lukuisat kaupungissa jo aikaisemmin toimineista seurakunnista ovat alkaneet tarjota maahanmuuttajille suunnattua toimintaa, esimerkiksi luterilaiset ja ortodoksiset seurakunnat (Martikainen 2004).

Uskonnon suhteen valtaosa maahanmuuttajista on maallikoita ilman sen suurempaa uskonnollista koulutusta. Tällöin he ovat myös erilaisessa asemassa kuin uskonnolliset specialistit, sillä heiltä puuttuu paljon perustavanlaista tietoa toiminnan järjestämisen suhteet. Maahanmuuttajien uskon-

nollisten yhteisöjen maallikkokeskeisyys onkin nostettu keskeiseksi eroksi mm. Helen Rose Ebaughin ja Janet Chafetzin (2000) Houstonissa tekemissä tutkimuksissa. Myös muualla ollaan tehty vastaavanlaisia havaintoa (Baumann 2000). Näiden tutkimusten perusteella voitaneenkin todeta, että maallikkous on tyypillinen piirre näissä organisaatioissa. Uskonnollinen järjestäytyminen uudessa kansallisessa ja paikallisessa kontekstissa on aina myös rakenteellista sopeutumista kyseiseen yhteiskuntaan. Suomessa tämä on sujunut helpoiten kristillisiltä yhteisöiltä, sillä Suomen uskonnollisen järjestäytymisen normatiivisen mallin tarjoaa kristillinen seurakunta ja kirkko. Näin ollen myös muut kuin kristilliset yhteisöt omaksuvat organisaatioiden tasolla piirteitä, jotka muistuttavat kristillistä seurakuntarakennetta ja ylipäättään kristillisistä uskontoa.

Protestanttisen kristinuskon keskeisiä piirteitä ovat uskonnon opillisen ulottuvuuden korostaminen, paikallisseurakunnan asema keskeisenä uskonnollisena instituutiona sekä jäsenyys tässä organisaatiossa. Lisäksi siihen kuuluu säännöllinen jumalanpalvelus ja tietty uskonnollinen hierarkia, esim. papisto. Näiden lisäksi on syytä mainita suomalaisen yhteiskunnan yhdistystoiminnan perinteeseen kuuluva demokraattinen päätöksenteko, eli jäsenistön kollektiivinen vallankäyttö. Edellä mainittuja piirteitä ei aivan samanlaisessa muodossa ole monissa suurissa uskonnollisissa perinteissä, esimerkiksi islamissa, buddhalaisuudessa ja hindulaisuudessa. Kuitenkin näihin normatiivisiin piirteisiin sopeutuminen on

avain uskonnollisessa järjestäytymisessä. Kristillisille yhteisöille näihin piirteisiin sopeutuminen ei yleensä tuota suuriakaan ongelmia, mikä heijastuu myös näiden ryhmien varsin laajamittaisena organisoitumisena. Muiden osalta onkin havaittavissa melko suurta vaihtelua näiden piirteiden omaksumisessa ja prosessi on yleensä ottaen ollut monimutkaisempi (Martikainen 2004).

Kaikki Suomessa uskonnoiksi järjestäytyneet yhteisöt ovat kuitenkin jollakin tavalla sopeutuneet uuteen tilanteeseen. Tämä johtuu etupäässä siitä, että kollektiivinen järjestäytyminen on lähes välttämätön edellytys, jotta kyseinen ryhmä pystyy ajamaan asiaansa paikallisyhteisössä sekä saamaan esimerkiksi kuntien avustuksia toimintansa ylläpitämiseen. Koska monet maahanmuuttajaryhmät ovat taloudellisesti vielä hakemassa paikkaansa maassa, niin kaikki saatavilla oleva tuki otetaan mielellään vastaan. Jos tämä vaatii tiettyä organisoitumistapaa, niin siihen sopeudutaan olemassa olevien mahdollisuuksien puitteissa. Sen sijaan toinen kysymys on, että kuinka syvällisestä tai pinnallisesta muutoksesta on kyse, eikä siihen vastaaminen nykytietojen valossa ole edes mahdollista.

Yksi asia on kuitenkin selvä. Maahanmuuttajaviranomaiset ovat erittäin keskeisessä roolissa niin kulttuuri- ym. yhdistysten kuin uskonnollisten yhdyskuntien perustamisprosesseissakin. Esimerkiksi Turun kaupungin Kansainvälinen Kohtauspaikka on tukenut lähes kaikkien viimeisen 15 vuoden aikana syntyneiden maahanmuuttajayhdistysten perustamista. Näin se on saanut

itselleen kollektiivisia keskustelupartnereita sekä myös toteuttanut tehtävänsä maahanmuuttajien kotoutumisessa. Näyttää siis siltä, että maahanmuuttajaviranomaiset ovat aktiivisesti mukana luomassa organisoitua monikulttuurisuutta.

Uskonnonopetus

Uskonnonopetus on jumalanpalveluselämän ohella toinen maahanmuuttajien uskonnollisten organisaatioiden keskeisistä toimintamuodoista, sekä myös yksi kosketuspinta suomalaiseen yhteiskuntaan ja etenkin koululaitokseen. Aihepiiriä ei uskonnon osalta ole juurikaan Suomessa tutkittu, vaikkakin koulumaailmaa onkin sivuttu esimerkiksi tuoreessa Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa -kirjan (Harinen (toim.) 2003) muutamissa artikkeleissa sekä Anne Alitoppa-Niitamon (2004) vasta ilmestyneessä väitöskirjassa "The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education". Nojaudun seuraavassa kuitenkin Turun kaupungin tilanteeseen, sillä siitä minulla on saatavissa hieman laajemmat tiedot.

Turun kaupungissa muiden kuin luterilaisen ja ortodoksisen kirkon uskonnonopetus on perinteisesti järjestetty koululaitoksen ulkopuolella, osana kyseisten yhdyskuntien omaa uskontokasvatusta. Kasvaneen maahanmuuton myötä kysymys tuli ajankohtaiseksi etenkin muslimien osalta, jotka olivat suurin ryhmä joka kaipasi omaa uskonnon opetusta. Tämän lisäksi on tosin huomautettava, että uskonnonopetukseen

liittyvät asiat eivät ole olleet tärkein koulun ja islamin suhteeseen liittyvä kysymys, vaan pikemmin erilaiset käytännöt, jotka liittyvät kouluruokaan, kuvaamataidon ja musiikin opetukseen, liikuntaan, seksuaalivalistukseen, jne. Islaminopetus on kuitenkin ollut yksi aihepiiri, jossa koulutuslaitos on tehnyt omat ratkaisuyrityksensä paikallisella pohjalla, sillä toistaiseksi Opetushallitus ei ole laatinut kansallisen tason ohjeistusta tätä varten.

Kouluopetus tarjoaa mielenkiintoisen esimerkin siitä, miten suomalainen yhteiskunta sopeuttaa muunuskaisia järjestelmänsä osaksi. Islamien opetuksen kouluisa tulee ainakin periaatteessa noudattaa samoja uskonnonopetuksen sääntöjä, jotka koskevat muutakin kouluopetusta. Koska muslimiopilaat tulevat hyvin erilaisista taustoista, jotka myös uskontulkintansa osalta ovat varsin erilaisia, niin koulussa on päädytty opettamaan eräänlaista 'yleisislamia', jossa ei tehdä eroja esimerkiksi sunni- ja shiiain suhteen. Opetus ei siis voi sitoutua mihinkään tiettyyn islamin suuntaukseen. Myös opettajien tulisi täyttää opettajilta vaadittava pätevyys, mutta tämä on käytännössä osoittautunut ongelmalliseksi, lähinnä siksi, että valtaosa muslimeista on melko tuoreita maahanmuuttajia, eikä heidän joukostaan juurikaan löydy muodollisen pätevyyden omaavia henkilöitä. Opettajien vaihtuvuus on myös ollut suuri, osin ehkä haastavan työn vuoksi, mutta myös siksi, että kaikkia tyydyttävä islamin opetus ei ole kovinkaan helppo tehtävä. Vertailukohdaksi voisi ottaa sen, että norjalainen helluntailainen opettaa 'yleiskris-

tinuskoa' oppilaille, joiden joukossa on italialaisia katolilaisia, venäläisiä ortodokseja, brittiläisiä metodisteja ja amerikkalaisia baptisteja.

Käytännössä edellinen tarkoittaa, että suomalainen koululaitos on tuottamassa uutta salonkikelpoista versioita islamista, joka vastaa etupäässä niitä odotuksia, joita koululaitoksella on uskonnonopetuksesta. Kenties hieman liioittelen tilanteen uutuutta tässä, mutta haluan korostaa sitä, että samalla, kun esimerkiksi muslimit hakevat paikkaansa suomalaisen yhteiskunnan eri sektoreilla, käyvät he läpi järjestelmällistä muutosprosessia, jonka lopputuloksena aikanaan syntyy suomalainen versio islamista. Tällä en toki tarkoita sitä, että kyseessä olisi vain yksisuuntainen mukautuminen kansalliseen tilanteeseen, vaan pikemminkin sitä, että maahanmuutto altistaa kaikki perinteet uudelleentulkinnan kohteiksi. jotka sitten vallitsevan ympäristön mukaisesti löytävät paikkansa, samalla jotakin uutta luoden.

Tulevaisuuden suuntia

Seuraavaksi asetan katseeni tulevaan, noin vuoteen 2020. Mikäli nykyinen väestökehitys jatkuu, niin vuonna 2020 maassa olisi noin 250,000 ulkomaan kansalaista sekä vähintään 80,000 kansalaisuuden saanutta ulkomailla syntynyttä, pois lukien ulkomailla syntyneet suomalaiset. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajia olisi siis 330,000, eli yli 5 % väestöstä ja kaksi kertaa nykyistä enemmän. Tämän lisäksi maassa olisi suuri joukko toisen polven maahanmuuttajataustaisia. Jollei

maahanmuuttajien lähtöalueissa tapahdu suuria muutoksia nykyisestä, niin tämä joukko koostuisi kolmesta seuraavasta, lähes saman suuruudesta joukosta: läntisistä maista, lähialueilta (ml. Venäjä) sekä pakolaisista ja muista kauempaa tulleista. Oletettavasti kuitenkin Venäjältä ja Itä-Euroopasta tulleiden osuus olisi hieman suurempi kuin nykyään. Lisäksi ei liene kohtuutonta olettaa, että kauempaa tulleiden joukossa on mm. kiinalaisia sekä muita aasialaisia nykyistä enemmän. Samoin pakolaisina ja turvapaikanhakijoina maahan jo nyt saapuneiden syntyvyys on selvästi keskimääräistä suurempi, joka korostaa tämän ryhmän merkitystä. Näin muodostuu tilanne, jossa länsieurooppalaisten määrän kehitys jää aikaisempaa pienemmäksi ja muiden ryhmien puolestaan korostuu (näistä taustatiedoista kiitän Väestötutkimuslaitoksen johtajaa, dosentti Ismo Söderlingiä). Esitän arvioni tulevasta kolmen teesin muodossa. Teesit koskevat uskonnollista monimuotoisuutta, muutoksen laajuutta ja sukupolvien dynamiikkaa.

Uskonnollinen monimuotoisuus tulee kasvamaan nykyisestä joka tapauksessa, sillä muuttoliikkeiden oman dynamiikan mukaisesti tietyt nykyiset ryhmätkään eivät vielä ole 'täyttyneet' (Castles ja Miller 2003). Tämän lisäksi merkittävämpi seikka on kuitenkin jatkuva ja kasvava maahanmuuttajien joukko. Koska maahanmuuttajien Suomessa aloittama uskonnollinen toiminta on yleensä samaa tai ainakin varsin lähellä sitä mitä entisessä kotimaassa harjoitettiin, niin ovat lähtöalueet aivan keskeisessä roolissa. Pienetkin

muutokset niissä näkyvät Suomen tilanteessa. Mikäli läntisten maahanmuuttajien joukko pienenee, niin se tarkoittaa myös sitä, että protestanttisia kristittyjä on entistä vähemmän maahanmuuttajien joukossa. Kaikki viittaa myös siihen, että määrän kasvaessa joukon sisäinen hajanaisuus voimistuu tai tulee ainakin paremmin ilmi, myös uskontojen kohdalla. Uskontojen osalta tämä tarkoittaa yksiselitteisesti niiden kirjon kasvua. Vuonna 2020 Suomi on nykyistä selvästi moniuskontoisempi.

Muutokset koskevat myös koko nykyistä uskonnollista kenttää, joskin varsin epätasaisesti. Suurimmat muutokset ovat toistaiseksi koskeneet tiettyjä kristillisiä ryhmiä, kuten luterilaista, ortodoksista ja katolista kirkkoa, sekä muslimeja. Erityisesti ortodoksisen ja katolisen kirkon voidaan olettaa kasvavan merkittävästi lähitulevaisuudessa. Tällöin niiden sisäinen hajanaisuus kasvaa ja tulee vaatimaan sekä suurta halua että taitoa pitää erilaiset intressit seurakuntatasolla yhdessä. Venäläisten ja itäeurooppalaisten määrän kasvaessa etenkin ortodoksien piirissä tullaan näkemään lukuisia uusia seurakuntia sekä todennäköisesti diasporakirkkojen perustamista. Myös katolisessa kirkossa moninaisuus kasvaa ja jos joidenkin lähtömaiden, esimerkiksi puolalaisten, osuus kasvaa voimallisesti, niin etnisten seurakuntien perustamien on varsin lähellä. Lisäksi etenkin vapaiden suuntien parissa on jo nyt havaittavissa voimakasta intressiä maahanmuuttajatyön kehittämiseen, ja tämä sektori tulee myös kasvamaan, kuten myös erilaiset etniset, usein protestanttiset, pienseurakunnat.

Näitä on jo nyt perustettu lukuisia lähinnä pääkaupunkiseudulle ja ne tuntuvat tarjoavan joustavamman ja nopeammin reagoivan uskonnollisen sektorin kuin perinteiset kirkot. Suomalaisen islamin kenttä tulee myös jatkossa pysymään varsin monenkirjavana ja organisatorisesti hajanaisena, vaikka jo lähitulevaisuudessa onkin odotettavissa kansallisen tason järjestäytymistä. Yhteisön sisäinen hajanaisuus estänee kuitenkin syvemmälle menevän yhteyden luomisen, vaikka viranomaisiin päin oltaisiin yhtenäisiä. Myös muut vähemmistöryhmät tulevat sekä kasvamaan että laajamittaisesti organisoitumaan. Näihin kuuluvat mm. buddhalaiset ja hindulaiset. Yleisesti ottaen kaikki kansainvälisesti laajalle levinneet uskonnolliset yhteisöt tulevat saamaan uusia jäseniä. Vuonna 2020 suomalaiset uskonnolliset yhteisöt ovat sisäisesti moninaisempia ja osin hajanaisempia kuin nykyään.

Sukupolvien välinen dynamiikka tulee hallitsemaan maahanmuuttajien omien yhteisöjen sisäistä elämää parhaillaan meneillään olevan organisoitumisvaiheen jälkeen. Koska jonkin asteinen maahanmuutto jatkune useimpien kansallisten ja etnisten ryhmien osalta, niin tämä aiheuttaa suuria haasteita ryhmien sisäiseen johtamiseen. Sukupolvien ja eri muuttoaaltojen väliset tarpeet ovat hyvin erilaisia ja jo toisen sukupolven osalta tullaan haastamaan etnisen ja kulttuurisen perinteen roolia yhteisöissä, joka ensimmäiselle polvelle on hyvin keskeinen. Suomalaiseen elämänmuotoon tottunut nuori polvi kokee etnistä taustaa korostavan yhteisöllisen elämän melko vieraaksi tai haluaa

ainakin tulkita sitä itselleen sopivalla tavalla. Tämä koskee niin toiminnan kieltä, rakennetta kuin sisältöäkin. Toisaalta eri ryhmiin eri tavoin suuntautuva ulkoinen paine saattaa kuitenkin jopa nostaa etnisyyden tai muun omaleimaisuuden korostusta tietyissä ryhmissä ja täten vähentää sisäisiä paineita. Toisen sukupolven jonkinasteinen radikalisoituminen on myös oletettavaa, etenkin syrjäytymisuhan ja lasikaton kohtaavien ryhmien kohdalla. Näissä kansainväliset esimerkit ja yhteydet ovat tärkeässä roolissa. Vuoteen 2020 mennessä maahanmuuttajavoittoiset uskonnolliset yhteisöt ovat löytäneet useita vaihtoehtoisia toimintamalleja ja käyneet läpi monia kriisejä suhteessa siihen, kuinka elää omien perinteidensä mukaisesti suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä lyhyt skenaario tulevaisuuden haasteista auttaa näkemään nykyisen kehityksen kauaskantoisempia vaikutuksia. Vaikka ennustaminen on tunnetusti hankala laji, niin yhteiskuntatieteellisellä tutkimuksella perusteltuja oletuksia voi ja tulee olla. Juuri esitetty arvio perustuu sekä jo käynnissä olevaan kehitykseen että muiden eurooppalaisten maiden näyttämiin esimerkkeihin ja oletuksiin tulevasta väestönkehityksestä. Mikäli ne pitävät paikkansa myös Suomen osalta, niin 1990-luvulla alkanut maahanmuutto ja sen aikaansaamat muutokset esimerkiksi uskontojen parissa ovat olleet vasta esimakua tulevasta.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olen tarkastellut maahanmuuttajien uskonnollista

toimintaa suomalaisessa yhteiskunnassa melko laajalla otteella. Kirjoitelman aluksi pyrin sijoittamaan ilmiön sekä historialliseen että ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen yhteyteen siitä syystä, että sitä tarkastellaan usein ottamatta näitä huomioon.

Käsittääkseni vasta eräiden keskeisten muuttoliikkeisiin liittyvien historiallisten kokemusten kautta on mahdollista luoda selkeä kuva siitä historiallisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa nykypäivän maahanmuuttajat Suomessa ovat. Julkinen keskustelu maahanmuutosta on pitkälti keskittynyt islaminuskoisiin tai muutoin länsieurooppalaisen kontekstin ulkopuolelta tuleviin. Näiden tarkastelupintojen kautta maahanmuuttajaväestöstä on syntynyt kuva erilaisuuden ja vierauden edustajina, joita sitten pyritään kotouttamaan maan tavoille monikulttuurisuuspolitiikan avulla.

Lyhyesti sanottuna, kyseessä on virheellinen kuva maahanmuuttajista. Esimerkiksi uskonnollisten organisaatioiden kautta avautuva näkymä maahanmuuttoon osoittaa selkeästi kuinka merkittävä osa maahanmuuttajista on integroitunut osaksi jo olemassa olevia rakenteita ja siten muutunut 'näkyväksi'. Tämä ei kuitenkaan vähennä sitä dynaamisuutta, jota uskonnollisen elämän piirissä jatkuvasti tapahtuu. Niin näkyvämmien kuin näkyvämpien uskonnollisten toimijoiden on paljolti itse täytynyt luoda ne puitteet, joiden parissa asemoituminen Suomeen voi tapahtua. Uskonnollinen aloilleen asettuminen on osa laajempaa prosessia, jossa haetaan paikkaa yhteiskunnan eri osa-alueilta.

Suomalaiset viranomaiset ja yhteiskunnalliset rakenteet ovat kuitenkin keskeisellä tavalla vaikuttaneet niihin organisoitumisen muotoihin, joihin maahanmuuttajia on ohjattu ja jotka ovat olleen mahdollisia. Vasta tulevaisuus tulee näyttämään mitkä ovat näiden järjestäytymistapojen laajemmat vaikutukset. Lienee kuitenkin oletettavissa että muun muassa organisoituminen vaikuttaa siihen suuntaan että uskonnon aseman yksilön ja yhteisön elämässä aletaan näkemään samankaltaisella tavalla kuin Suomessa yleensä on asian laita, ainakin valtauskonnollisuuden piirissä. Toisaalta uskonnosta näyttää tulleen keskeinen identiteettitekijä etenkin joidenkin islaminuskoisten parissa ja tämä identiteetti myös jäsentää merkittäväällä tavalla muslimien yhteiskuntasuhdetta. Oli miten oli, niin perusteellisempaa tutkimusta maahanmuuttajien uskonnollisesta toiminnasta tarvitaan täydentämään kuvaa suomalaisesta maahanmuuttajaväestöstä. Aihepiiri on toistaiseksi ollut turhan vähän mielenkiinnon kohteena.

Summary

The article presents a contemporary picture of issues related to the religious life of recent immigrants to Finland. The increased immigration to Finland since the 1990s has resulted in increased membership in most existing religious organisations, but also led to the foundation of new religious organisations, including several Muslim communities. Immigrants are far less often official members of religions than native Finns, but there are large differences bet-

ween ethnic groups. The article also argues that Finnish society and authorities have in significant ways affected the process of integration.

Lähteet

- Alitolppa-Niitamo Anne: *The Icebreakers. Somali-Speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education*. Väestöliitto. Helsinki 2004.
- Archer, Toby: *Kansainvälinen terrorismi ja Suomi*. UPI-raportti 7/2004. Ulkopoliittinen instituutti. Helsinki 2004.
- Baumann, Martin: *Migration, Religion, Integration*. Diagonal Verlag. Marburg 2000.
- Beyer, Peter: *Religion and Globalization*. Sage. London 1994.
- Castles & Miller: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Third edition. Palgrave. New York 2003.
- Davie, Grace: *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*. Oxford University Press. Oxford 2000.
- Ebaugh, Helen & Janet Saltzman Chafetz (eds.): *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*. Altamira. Walnut Creek, CA 2000.
- Forsander, Annika: *Luottamuksen ehdot: Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöliitto. Helsinki 2002.
- Harinen, Päivi (toim.): *Kamppailuja jäsenyyksistä: Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki 2003.
- Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. New York 1996.
- Joronen, Tuula, Mika Pajarinen & Pekka Ylä-Anttila: *'Hansakaupiaista hampurilaisketjuihin - historiallinen katsaus'*, Marja-Leena Trux (toim.) *Aukeavat ovet - kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*, 117-142. Wsoy. Helsinki 2000.
- Kolbe, Laura & Anja Kervanto Nevanlinna: *'Eurooppalainen Suomi'*, Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe (toim.) *Suomen kulttuurihistoria 3: Oma maa ja maailma*, 12-25. Tammi. Helsinki 2003.
- Leitzinger, Antero (toim.): *Mishäärit - Suomen vanha islamilainen yhteisö*. Kirja-Leitzinger. Helsinki 1996.
- Liebkind, Karmela (toim.): *Monikulttuurinen Suomi: Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Gaudeamus. Helsinki 2000.
- Lundgren, Svante: *Suomen juutalaiset - usko, tavat, asenteet*. Religionsvetenskapliga skrifter 56. Åbo Akademi. Åbo 2002.
- Martikainen, Tuomas: *Moniarvoinen Turku: Käsikirja uskonnollisista, maailmankatsomuksellisista ja etnisistä yhteisöistä*. Religionsvetenskapliga skrifter 32. Åbo Akademi. Åbo 1996.
- Martikainen, Tuomas: *'Muslims in Finland: Facts and reflections'*, Nils G. Holm (ed.) *Islam and Christianity in School Religious Education: Issues, approaches, and contexts*, 203-247. Religionsvetenskapliga skrifter 52. Åbo Akademi. Åbo 2000.
- Martikainen, Tuomas: *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*. Åbo Akademi University Press. Åbo 2004.
- Pohjanpää, Kirsti, Seppo Paananen & Mauri Nieminen: *Maahanmuuttajien elinolot: Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Tilastokeskus. Helsinki 2003.
- Pyykkönen, Miikka: *'Ristissä kaiken aikaa. Jäsenyydet nuorten maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa'*, Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä*, 193-237. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki 2003.
- Repo, Mitro: *'Ortodoksinen Suomi'*, Markku Löytönen & Laura Kolbe (toim.) *Suomi: Maa, kansa, kulttuurit*, 290-302. SKS. Helsinki 1999.
- Sakaranaho, Tuula and Heikki Pesonen (toim.): *Muslimit Suomessa*. Yliopistopaino. Helsinki 1999.
- Tiilikainen, Marja: *Arjen islam: Somalialaisten elämää Suomessa*. Vastapaino. Tampere 2003.
- Tilastokeskus: *'Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus'*, Väestö 2001:8.
- Tilastokeskus: *Väestö kansalaisuuden, kielen, syntymaan ja uskontokunnan mukaan*. Tilastokeskus. Helsinki 2003.